

КОНСАЛТИНГОВІ СХЕМИ В ЕНЕРГЕТИЦІ: ЗБЕРЕЖЕННЯ КРАЩЕ ВИРОБНИЦТВА

Міркування на тему державного інвестування у сфері раціонального використання та збереження електроенергії користуються величезною популярністю у скептиків, чия категоричність переконань у несумісності самого вислову «державне інвестування» зрештою ставить крапку в численних дискусіях щодо необхідності вкладення державних коштів в дану сферу через мізерність цих інвестицій. Невідповідність необхідного обсягу фактичному розподілу державних коштів призводить до того, що сама сфера енергозбереження від цих вкладень не розвивається, а затверджені масштабні теоретичні дослідження стають не більш, ніж науковими роботами. Численні новаторські розробки у сфері раціонального використання електроенергії як «чемодан без ручки»: з одного боку, і займатися ними важко, тому що завідомо очевидна відсутність необхідної фінансової підтримки з боку держави, з іншого — кинути шкода, бо за ними стоїть праця, що цікава своїм новаторським підходом. Не врівноважує ситуації, на жаль, Енергетична стратегія України на період до 2030 р. [1], яка передбачає готовність держави виділяти кошти на розвиток електроенергетичної галузі і навіть визначає пріоритети та строки надання державної підтримки енергетичним підприємствам, забезпечує її ефективність та прозорість. Відсутність програмно-цільових механізмів, які повинні забезпечувати найбільшу ефективність, зводить нанівець ефективну складову Стратегії. Тому особливо важливим є питання щодо можливості залучення коштів недержавних інвесторів, які б забезпечили ефективну приватизацію паливно-енергетичних підприємств і прями інвестиції на незворотній основі у будівництво державних об'єктів, що не підлягають приватизації. Це сприяло б удосконаленню взаємовідносин держави з приватизованими енергетичними компаніями щодо енергозабезпечення регіонів, а також залученню інвестицій та бюджетних коштів на розвиток електроенергетики і захисту прав споживачів.

До фінансових інструментів, що поширені в країнах Європи, слід віднести різноманітні накопичувальні та кредитні схеми, зокрема, іпотечні та громадські кошти, комерційний продаж житла з подальшою орендою, включення особливих умов для фінансування енергозберігаючих заходів в угоди на управління або постачання комунальних послуг [2, 56]. Ці механізми інвестування в енергозбереження, які використовують по всьому світі, можуть ефективно діяти й в Україні.

У зв'язку з цим доцільно підтримати точку зору В. А. Маляренко та Л. В. Лисак, які як організаційно-правові засоби підвищення ефективності державної політики зі збереження електроенергії вбачають створення консалтингових схем [3, 351]. Консалтингова схема — це система планомірних заходів, здійснюваних в одній спеціально обраній галузі. Ці заходи, у разі їх продуманого впро-

вадження в енергетичну галузь України, могли б створити сприятливі умови для енергозбереження в галузі та попередити нераціональне використання електроенергії, насамперед, у промисловості. Серед таких заходів можуть бути, зокрема:

а) створення консалтингових фірм, що надають споживачам електроенергії послуги у сфері економії електроенергії;

б) створення необхідної кількості навчальних курсів для працівників енергетичних підприємств і проведення занять зі слухачами різного рівня;

в) розробка відповідних навчальних програм та проведення широкої інформаційної кампанії через засоби масової інформації стосовно ідеї енергозбереження [3, 304].

Очевидно, що під час реалізації таких консалтингових схем в електроенергетиці слід враховувати не тільки рівень інформаційної насиченості відповідних навчальних програм, але особливості розвитку даної галузі. Насамперед потрібно звернути увагу на масовий процес приватизації та реприватизації енергопостачальних компаній, під час якого, по-перше, взагалі не йде мова про енергозбереження (оскільки прибуток енергозберігаючих компаній залежить від обсягу спожитої електроенергії), і по-друге, враховувати високу вірогідність того, що консалтингові фірми можуть знаходитись у прямій залежності від енергопостачальних компаній і, отже, будуть проводити політику, яка вигідна енергопостачальникам. У зв'язку з цим навряд чи можна погодитись з тим, що перелік запропонованих В. А. Маляренко та Л. В. Лисак заходів є вичерпним і повним, оскільки серед них немає головної функції, яка повинна зробити більш ефективною діяльність консалтингових схем, а саме, функції правового забезпечення енергозбереження. Тому запропоновані вищезгаданими авторами консалтингові схеми, на нашу думку, слід доповнити пунктом, який вказував би на необхідність законодавчого регулювання діяльності консалтингової фірми, яке передбачає відсутність фінансової і правової залежності фірм від енергопостачальних компаній. Тільки за таких умов можна вважати вірогідним ефективну участь консалтингових фірм у загальнодержавній політиці енергозбереження, яка на даний час практично відсутня.

В ситуації, яка склалася в енергетичній галузі, основним параметром оптимізації режимів енергоспоживання та енергозбереження повинні бути не адміністративні методи керівництва, а, перш за все, чітка і юридично обґрунтована система тарифів, з тим, щоб додаткові витрати споживачів, викликані регулюванням режимів споживання, компенсувалися зниженою тарифною ставкою [4, 115]. Адже у ринкових умовах господарювання, при реалізації електроенергії як особливого специфічного товару, вже не повинні застосовуватися такі контрольні критерії, як питомі норми її витрат на одиницю продукції, навпаки, цілком слушно було б вважати, що договір про постачання електричної енергії повинен містити в собі конкретні стимулюючі умови її економного використання (наприклад, надбавки та знижки за компенсацію реактивної енергії, тарифні пільги тощо [5, 48]). Це сприяло б запровадженню в Україні більш гнучких та ефективних методів заохочення енергокористувачів до вико-

ристання енергозберігаючих технологій і економії електроенергії, як то робиться у розвинутих країнах Заходу.

Наприклад, у Франції, Нідерландах, Швеції, Іспанії, Італії енергозбереженню приділяється серйозна увага. Причому це здійснюється, перш за все, завдяки правовому захисту енергозбереження, тарифоутворюючому та організаційному аспектам його виникнення, а також політиці економічного енергокористування на державному рівні [6, 70]. Така практика провідних країн світу свідчить про те, що ефективно проводити політику енергозбереження, покладаючись тільки на закони вітчизняного ринку та виходячи з принципу вигоди, дуже важко. Адже процесом енергозбереження слід керувати, створювати такі умови, які давали б змогу скорочувати енергоспоживання при суворому контролі за використанням палива та енергії з боку державних та місцевих органів влади [7, 15].

Крім того, показовим можна вважати такий досвід законодавчого забезпечення загальнодержавної політики енергозбереження в Сполучених Штатах Америки. Як виявили дослідження, у США один долар, вкладений в енергозбереження, дає у сім разів більше прибутку, ніж долар, вкладений у виробництво енергії. В основі енергозберігаючої політики США лежить те, що можна підвищувати комфортність послуги з одночасним зменшенням витрат енергії. Принцип продажу «енергетичних послуг», а не «кіловатів на душу» дає прибуток так званим utilities, тобто об'єднаним виробникам і, звичайно, споживачам [8, 36]. Доцільно звернути увагу і на те, що новим у законодавстві США про енергозбереження є створення з 2007 р. десяти регіональних центрів сприяння будівництву найбільш енергоефективних організацій, що передбачено Законом про енергетичну політику. Центрами цих організацій є представники місцевих адміністрацій та адміністрацій штатів, комунальних служб, громадських організацій, управлінь з контролю за будівництвом у галузі промисловості, покликани навчати будівельних спеціалістів розповсюджувати інформацію про вигоди, пов'язані з підвищенням енергоефективності будівель, освітлювальних, опалювальних та охолоджувальних систем, сприяти освіченості в галузі енергоефективності [9, 131].

Подібний підхід слід застосовувати і в Україні. Але при цьому слід мати на увазі, що при будь-якому методі впровадження енергозберігаючих технологій (починаючи від більш сучасного обладнання в населених пунктах і закінчуючи психологією самого споживача) знадобиться величезне залучення коштів. Тим більш, що інвестиційні програми, які щорічно реалізуються в Україні, незважаючи на збільшення їх кошторису, направлені виключно на електрифікацію периферійних районів країни. Між тим залишається без уваги законодавця інвестування в енергозберігаюче обладнання, в той час, коли вітчизняною наукою розроблені інноваційні технологічні проекти, які покликані скоротити витрати за спожиту електроенергію. Але впровадження енергозберігаючих заходів в Україні пов'язано з необхідністю вкладання коштів. Видатки на енергозбереження, зазвичай, в декілька разів нижче за такі ж еквівалентні з енергетичної точки зору розширення паливно-енергетичного комплексу.

На жаль, сьогодні фактично не використовуються можливості податкової політики і податкового законодавства у сфері енергозбереження, незважаючи на те, що продумане оподаткування могло б бути дуже ефективним механізмом впливу на сферу енергоспоживання. Адже розумний диференційований підхід до надання строкового (або безстрокового) звільнення від сплати податку чи зменшення бази оподаткування окремим суб'єктам господарювання не тільки здатен привернути увагу промислових споживачів до енергозберігаючих технологій, але й стимулювати їх пошуки у напрямку інноваційної переваги відповідних підприємств. У зв'язку з цим слід звернути увагу на те, що умови і принципи пільгового кредитування заходів з раціонального використання та економії енергоресурсів фактично вже визначені Порядком надання пільгових кредитів для реалізації інвестиційних проектів впровадження енергозберігаючих технологій та технологій з виробництва альтернативних джерел палива [11]. У відповідності до п. 8 цього Порядку, пільгові кредити надаються для реалізації проектів, вартість яких становить не менш як 100 тис. гривень. Банки за погодженням з головним розпорядником можуть здійснювати кредитування проектів меншої вартості.

Строк надання пільгових кредитів, згідно з Порядком, не може перевищувати трьох років; плата за користування пільговими кредитами встановлюється на рівні, що не перевищує 10 відсотків річних; комісія за видачу і обслуговування пільгового кредиту не стягується. Кошти на пільгове кредитування плануються та закладаються до державного бюджету і розміщуються в установах державних банків. Відбір проектів, що надані позичальнику для отримання кредиту, проводиться банками в межах установленого ліміту грошових коштів, визначених для кожного банку головним розпорядником у відповідності до переліку пріоритетних напрямів енергозбереження з урахуванням пропозицій центральних органів виконавчої влади, що забезпечують реалізацію економічної політики у відповідних галузях економіки. Повернення пільгових кредитів починається через місяць з моменту їх отримання. За погодженням з головним розпорядником строк, з якого починається повернення пільгових кредитів, може бути також продовжений до одного року.

У зв'язку з вищевикладеним слушною уявляється точка зору Г. Джумагельдієвої, згідно з якою процедура отримання пільгового кредиту і його умови зовсім не спрямовані на залучення якомога більшого числа суб'єктів господарювання, що мають намір впроваджувати у себе з державною допомогою проекти енергозберігаючого виробництва. Енергозберігаючі технології вважаються дуже дорогими, і у підприємства, що їх впровадило, з перших днів використання не з'явиться відчутна економія коштів. У зв'язку з цим, на думку вищезгаданого автора, було б доцільно передбачити як загальне правило початок строку погашення пільгового кредиту тільки через рік після впровадження енергозберігаючих технологій. Крім того, нам здається, що слід розглянути також питання про встановлення максимального строку повного погашення кредиту, оскільки погашення кредиту за три роки передбачає наявність

великих фінансових ресурсів у підприємства, що в умовах технічного переобладнання достатньо проблематично [12, 80].

Використання консалтингових схем, пільгових кредитів, раціональне оподаткування, а також використання інших засобів економічного стимулювання могло б значно поліпшити дотримання споживачами режимів раціонального споживання електричної енергії, які на сьогодні фактично ігноруються, оскільки з боку керівних галузевих органів щодо споживачів використовується, як правило, тільки адміністративний вплив. Це призводить до того, що постійно зростаюча складність зв'язків між окремими ланками народного господарства і поступовий розвиток ринкових відносин унеможлиблює врахування усіх тонкощів та динаміки взаємодій у галузі енергопостачання. Саме тому рішення, прийняті всупереч об'єктивним економічним закономірностям, виявляються малоефективними [13, 146]. Звідси випливає, що альтернативний напрямок розвитку енергозберігаючої функції повинен бути орієнтованим, як правило, на економічні методи стимулювання діяльності учасників процесу енергозабезпечення і енергозбереження, у тому числі, і збереження електричної енергії.

Разом з тим треба пам'ятати, що створення інвестиційної привабливості галузей економіки в більшій мірі повинно базуватись на результатах оцінки потенціалу енергозбереження у всіх виробничо-господарських об'єктах, які входять до цих галузей, оскільки за умови приватизації енергопостачальних компаній та монополізму у виробництві електроенергії енергопостачальні компанії мають можливість компенсувати підвищення цін на паливо та енергію та їх перевитрати за рахунок підвищення цін на продукцію і тому вони не зацікавлені в економії паливно-енергетичних ресурсів. У зв'язку з цим, слід підкреслити, що основними завданнями політики залучення інвестицій у сфері раціонального використання електроенергії, на нашу думку, повинно стати питання фінансування значних капітальних вкладень на впровадження енергоощадних технологій, створення мотивації для інвестування в цю галузь.

Можна запропонувати такі шляхи залучення інвестицій:

а) стимулювання діяльності лізингодавців з постачання енергоефективного обладнання та матеріалів, гарантованого повернення коштів за рахунок економії енергоносіїв, накопичення таких коштів на окремих рахунках підприємства та використання їх постійно для енергоощадних заходів;

б) запровадити механізми співфінансування енергозберігаючих проектів за рахунок різних джерел та багаторазового використання коштів, що заощаджуються за рахунок скорочення споживання паливно-енергетичних ресурсів;

в) використання кредитних коштів державних банків та коштів інвестиційних фондів з пільговими відсотковими ставками або погашення кредитних відсотків за рахунок державного бюджету;

г) продовжувати практику фінансування енергоощадних заходів з бюджетів усіх рівнів [14, 40];

д) забезпечення максимальної ефективності інвестування державних бюджетних коштів. Причому в умовах обмеженості обсягів прямого державного інвестування за рахунок державного бюджету задля ефективного використан-

ня наявних коштів, перш за все, треба визначити пріоритети та строки надання державної підтримки енергетичним підприємствам, забезпечити її ефективність та прозорість, а також провести ретельну оцінку об'єктів підтримки. Це означає, що державна підтримка повинна здійснюватися в основному завдяки програмно-цільовим механізмам, які забезпечують найбільшу ефективність.

Висновки:

Законодавство України у сфері раціонального використання і збереження електроенергії, незважаючи на концептуальну близькість Енергетичної стратегії України на період до 2030 р., має низку недоліків та прогалин. По-перше, йдеться саме про державні інвестиції, розмір яких позбавляє можливості суттєвих змін в галузі. Тому в законодавстві повинні бути передбачені можливості залучення коштів недержавних інвесторів, які б забезпечили ефективну приватизацію паливно-енергетичних підприємств і прямі інвестиції на незворотній основі у будівництво державних об'єктів, що не підлягають приватизації. По-друге, запропоновані консалтингові схеми повинні передбачати необхідність законодавчого регулювання їхньої діяльності, яке стосується відсутності фінансової і правової залежності фірм від енергопостачальних компаній.

Вказані положення доцільно врахувати у Законі України «Про енергозбереження», Енергетичній стратегії України на період до 2030 р. Нагальним є внесення змін до цих нормативно-правових актів, передбачивши впровадження бізнес-планів інвестицій для реалізації заходів з енергозбереження; методичних рекомендацій з організації керування і фінансування консалтингових фірм, служби енергосервісу, білінгової компанії тощо.

Література

1. Енергетична стратегія України на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 берез. 2006 р. № 145-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
2. Оніщук Г. І. Структура енерговитрат в існуючому житловому фонді та ефективність впровадження енергоощадних заходів // Енергетика та електрифікація. — 2008. — № 2.
3. Малярєнко В. А. Енергетика, довкілля, енергозбереження / В. А. Малярєнко, Л. В. Лисак. — Х. : Рубікон, 2004.
4. Михайлов В. В. Тарифы и режимы электропотребления / В. В. Михайлов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Энергоатомиздат, 1986. — 216 с. : ил. — (Экономия топлива и электроэнергии).
5. Находов В. Ф. Тарифы на электрическую энергию как средство управления энергоснабжением-энергопотреблением в рыночных условиях / В. Ф. Находов, А. И. Замулко, Л. Н. Федоренко. — К., 2001.
6. Асланян Г. С. Организационные структуры энергосбережения зарубежных стран / Г. С. Асланян, С. Д. Молодцов // Теплоэнергетика. — 1999. — № 4.
7. Клітко О. В. Формування механізму оцінки передпроектних рішень в енергозбереженні : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.14.01 / О. В. Клітко ; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». — К., 2001. — 16 с.
8. Даковські М. Про енергетику для споживачів та скептиків / М. Даковські, С. К. Вяницькі. — Л. : ЕКОінформ, 2007. — 212 с.
9. Константинов А. Этапы развития Федерального законодательства США об энергосбережении // Хозяйство и право. — 2008. — № 7.

10. Брагинский М. И. Договорное право. Кн. 2. Договоры о передаче имущества / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. — М. : Статут, 2000.
11. Порядок надання пільгових кредитів для реалізації інвестиційних проєктів впровадження енергозберігаючих технологій : затв. Постановою Кабінету міністрів України № 695 від 18 трав. 2006 р. (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
12. Джумагельдиева Г. К вопросу о правовом обеспечении экономии в сфере энергопотребления // Підприємництво, господарство і право. — 2007. — № 4.
13. Гуйван П. Д. Правовое регулирование снабжения электрической энергией : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / П. Д. Гуйван ; Ун-т внутр. дел. — Х., 2000. — 189 л.
14. Жердецький В. Ф. Питання реалізації державної політики в сфері енергоефективності та енергозбереження / В. Ф. Жердецький, Ю. І. Іванов // Енергетика та електрифікація. — 2009. — № 41.

Анотація

Сергеев Р. С. Консалтингові схеми в енергетиці: збереження краще виробництва. — Стаття.

В умовах ринкових відносин, коли енергопостачальні компанії, які здійснюють функції контролю дотримання режимів і часто вже не володіють державним статусом, застосування суто адміністративних методів не тільки не виправдане з економічного боку, але й протиправне. Звідси випливає, що альтернативний напрямок розвитку галузі енергозбереження повинен бути орієнтованим, як правило, на економічні методи стимулювання діяльності учасників процесу енергозабезпечення і енергозбереження, у тому числі і збереження електричної енергії.

Ключові слова: державне інвестування, раціональне використання і збереження електроенергії, консалтингові схеми, енергозберігаючі заходи, пільгові кредити в електроенергетиці.

Аннотация

Сергеев Р. С. Консалтинговые схемы в энергетике: сбережение лучше производства. — Статья.

В условиях рыночных отношений, когда энергопоставляющие компании, осуществляющие функции контроля соблюдения режимов, часто не обладают государственным статусом, применение административных методов не только не оправдано с экономической стороны, но и противоправно. Отсюда следует, что альтернативное направление развития отрасли энергосбережения должно быть ориентированным, как правило, на экономические методы стимулирования деятельности участников процесса энергоснабжения и энергосбережения, в том числе и сохранения электрической энергии.

Ключевые слова: государственное инвестирование, рациональное использование и сбережение электроэнергии, консалтинговые схемы, энергосберегающие мероприятия, льготные кредиты в электроэнергетике.

Summary

Sergieiev R. S. Consulting charts are in energy: economy better of production. — Article.

In conditions of market economy, when utility companies which control rules maintenance often are not state-owned, usage of solely administrative punishment not only economically effective but also illegitimate. Thus, alternative direction of the efficient energy industry must be directed, as arule to economic methods of members encouragement in order to achieve effective and efficient usage of energy.

Keywords: state investment, rational usage of energy, consultancy schemes, actions of energy saving, effective loans for utility industry.